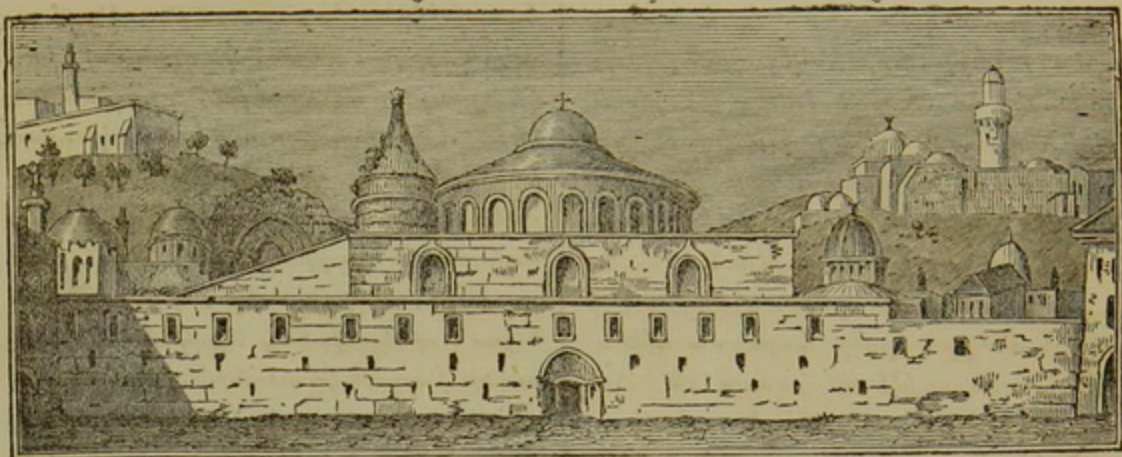

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՏԵՄԻ
ԹԻԻ 1.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՅՈՒՆԻԱՐ 31.
1872.

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն., Բ. Ա. Ն. Ա. Ս. Ի. Բ. Ա. Կ. Ա. Ն. Ե. Ի. Գ. Բ. Ա. Գ. Ի. Տ. Ա. Կ. Ա. Ն.

ԱՆՑԱԾ ՕՐԵՐ ԵՒ ՆՈՐ ՕՐԵՐ

ԱՆՑԱԾ ՕՐԵՐՆ յիշելը, անցած օրերուն վրայ մերթ ընդ մերթ խօսիլը և խորհիլը, շատ բնական է մաշդոյ համար, թէ ուրախական լինին այս յիշատակները և թէ տրտմական:

Պատմաբանները մարդկութեան նախկին օրերէն կը սկսին իրենց պատմութիւնը: Իմաստասէրները նախկին իմաստասէրներէն կը սկսին իրենց իմաստասիրութիւնը: Ինքնատեղծները խանդավառաւոր կը յիշեն Հոմերոս ու Վիրգիլն: Քրիստոնէայքն ամեն օր կը յիշեն ու կը տօնեն նախկին Եկեղեցւոյ առաքելներն, վարդապետներն, նահատակներն և մարտիրոսներն:

Այցած օրերու յիշողութիւնը, ինչպէս որ բնական է ընդհանուր մարդկութեան և ազգաց կենաց նկատմամբ, նոյնպէս բնական է նաև մասնաւոր անհատներու անհատական կենաց վերաբերութեամբ:

Այն, անցած օրեր, կը գոչեն ծերունիները, որոնք տեղէն շարժելու համար՝ օշնականի կը կարօտին, քայլելու համար՝ գաւազանի, ծամելու համար՝ փափուկ ուտելիքի, տեսնելու համար՝ կարդալու համար՝ ակնոցի, լսելու համար՝ բարձրաձայն հնչման, և հանգիստ քնանալու համար՝ թանձր ծածկոցի:

Այս, անցած օրեր, կը հառաչեն պառաւները, երբ հայելոյ մէջ խոր շոմնալից կը տեսնեն իրենց դէմքը և սպիտակահէր իրենց գլուխը : Այբ կըզգան, որ հըձուելու կարողութիւն չունին, անտեսելու զօրութիւն և ասղնեգործելու տեսութիւն :

Այս, անցած օրեր, կ'աղաղակեն աղքատները, որոնք հարուստ վիճակէ չբաւորութեան հասած են, ճոխութենէ՝ կարօտութեան, զարդարանքէ՝ անզարդութեան, տէրութենէ՝ ծառայութեան և տիկնութենէ՝ աղախնութեան :

Այս, անցած օրեր, կը հեծեն սիրուն զաւակներ և սիրելիներ կորուսանողները, որոնք նոցա հետ անցուցած ժամերը կը յիշեն, նոցա պատկերը իրենց կը ներկայացնեն, նոցա թոթովանքները և խօսակցութիւնները կը կրկնեն, նոցա ընթացից և վարմանց մէն մի յիշատակը կը մտաբերեն և նոցա ելքը, նոցա մուտքը, նոցա գիշերն ու ցերեկը կը պատկերացնեն :

Այս, անցած օրեր, կ'արտասուեն պանդուխտները, որոնք չեն տեսներ իրենց հայրենի քաղաքն ու բնակութիւնը, իրենց սնուած օդն ու ջուրը, իրենց ընտանիքն ու ազգականքը, իրենց ունակացած հասարակութիւնն ու ընկերութիւնը, իրենց լսած երգն ու նուազը, իրենց տօնած հանդէսն ու զբօսանքը, իրենց վարժուած վարքն ու բարքը, իրենց ընտելացած խօսքն ու զօրոյր, իրենց սիրած սիրան ու դէմքը, իրենց ակորժած ձեւն ու տարազը, իրենց տեսած եղանակն ու ժամանակը, իրենց վայելած երկինքն ու երկիրը :

Այս, անցած օրեր, կը գոչեն շարժելու և գործելու միջոցներէ զրկուածները և զանազան կտակերով կապուածները, որոնք երբեմն կ'եռային,

կը շարժէին, կը մարառէին, կ'աշխատէին, կը բուժէին, կը վիրաւորէին, կը տքնէին, կը ճգնէին, կը խրախուսէին, կը խրախուսուէին, կ'ուրախանային, կը վշտանային, կը սիրուէին, կ'ատուէին և միշտ իրենց նպատակին կը գիմէին :

Այս, անցած օրեր, կ'աղաղակեն նաքա, որոնք իրենց մշակած անդատանը խոպան կը տեսնեն, իրենց դարմանած բուրաստանը՝ անջուր, իրենց ցանած վարդը՝ թոռմած, իրենց շինած տունը՝ փլած, իրենց կառուցած տաճարը՝ անշուք, իրենց խնամած հօտը՝ անտէր, իրենց ծրագրած օրէնքն ու կանոնն՝ անվաւեր, իրենց յաջորդներն՝ անգործասէր :

Այս, անցած օրեր, կը հառաչեն նոքա, որոնք իրենց անմեղութիւնը՝ մեղաւորութեան փոխուած կը տեսնեն, իրենց պարզութիւնը՝ շոտոյութեան, իրենց խղճի անգործութիւնը՝ խռովութեան, իրենց ազատութիւնը՝ ստրկութեան, իրենց ճշմարտախօսութիւնը՝ ձեւաբանութեան, իրենց բարեպաշտութիւնը՝ փարիսեցիութեան, իրենց վստահութիւնը՝ կասկածոտութեան, իրենց համարձակութիւնը՝ կեղծաւորութեան ու երկչոտութեան, իրենց հանգիստ նինջն՝ անհանգրստութեան :

Սխալ բանիւ, ծերունիէն սկսեալ մինչեւ մանուկը, գահակորոյս Նաբօլէոնէն ու ամբողջատահ Պապէն սկսեալ մինչեւ յետին շինականն ու կըրօնաւորն, որոց ներկայն անցեալէն անմխիթար է, ամենքն եւս Անցած օրեր կը հառաչեն : Ամեն ազգեր, որոնք իրենց նախկին փառքն ու պարծանքն չունին, միշտ Անցած օրեր կ'աղաղակեն : Ամեն մարդիկ, որոնք իրենց անցեալ կենաց վայելքն ու կարողութիւնը չունին, միշտ Անցած օրեր կը

գոչեն։ Ամայն մարդկութիւնը, քանի որ իւր նախկին վիճակի անմեղութիւնն ու երջանկութիւնը չունի, միշտ Անցած օրեր կը հառաչէ։

Կան, կան այն աղգեր և անհատներ եւս, որոնք ԱՌՐ ՕՐԵՐՆ աւելի սիրով կը յիշեն։

Սիրով կը յիշեն նոր օրերն այն աղգերն ու անհատներն, որոնք իրենց վիճակի, իրենց կենաց, իրենց վատակոյց վրայ նոր յաւելուած մի կը տեսնեն և իրենց ներկայն անցեալէն բարեմոյն կը գտնեն։

Տեսէք, թէ ինչպէս կը ժպտին, ինչպէս կը խնդան այն հայրն ու մայրըն, որոնք նոր զաւակ մ'ունին, հըրեշտակի նման սիրուն, աղաւնոյ նըման անմեղ, յոյսերով լեցուն, ակընկալութեամբ պարարուն։ Տեսէք, թէ ինչպէս կը դուրգուրան, ինչպէս խնդութեամբ կը վայելեն նոր ժամերն ու վայրկեաններն, և ինչպէս մոռցած են անցած օրերն ու միայն նոր օրերով գրաւուած։

Տեսէք, թէ ինչպէս կը հրճուի նոր օրերուն վրայ այն երկրագործը, որ իւր ցանքը՝ միայն վաթմնաւոր և հարիւրաւոր շահուած կը տեսնէ, իւր քիրտը՝ վարձատրուած, իւր յոյսը՝ սոսկուած, իւր հունձը՝ հասած, իւր շոեմարաններն ու ամբարներն լցուած և յագեցած։

Տեսէք, թէ ինչպէս կը ցնծայ նոր օրերուն վրայ այն վաճառականը, որ ծով ու ցամաք չափելէն զինի, հարիւրաւոր տագնապ ու երկիւղ կրէն զինի հաշուետումարներուն և արկըն մէջ կը տեսնէ մեծ արգիւնք, իւր գերդաստանին մէջ՝ առատութիւն, իւր շուրջ՝ բերկրութիւն, իւր սրտին մէջ՝ գոհութիւն։

Տեսէք, թէ ինչպէս կը բերկրին ստրկութենէ ազատուած գերին, չը

քաւորութենէ զերծուած որբն ու այրին, զաւակներով չըջատատուած պառաւն ու ծերունին, երջանիկ ամուսնութեամբ կապուած՝ երիտաւարդն ու երիտասարդուհին, ուսման ընթացքն աւարտած աշակերտն ու աշակերտուհին, զինուորութեան չըջանը լրացուցած զինուորն զուարթագին, պարտքէ ազատուած պարտապանն խնդագին, ծանր հարկը վըճարած գաւառացին, հարստահարութենէ ու տառապանքէ ազտ շինաւ կանն ու գիւղացին, նոր գաւնուկներով և ուլիկներով հօտն ստուաւրացուցած հովուն ու հովուհին։

Ինչպէս նկարագրենք հապա այն ներքին ուրախութիւնը, զոր ունի առաքինին, զոր կը վայելէ իւր պարտքը կատարած քրիստոնեայն ու քաղաքացին, զոր կը զղայ ժողովրդեան ու Աստուծոյ սպասաւոր ճշմարիտ եկեղեցական պաշտօնեայն, և որով կը հրճուի ամեն օգտակար անդամ ընկերութեան մարդկային։

Ինչպէս նկարագրենք այն ամեն աղգերու բերկրանքն ու հրճուանքն, որոնք ամեն նոր օրերու հետ կը տեսնեն յառաջագիմութեան ու քաղաքակրթութեան նորանոր արգասիքներ, մոտաւոր և բարոյական զարգացման ճոխութիւնք, արուեստից և գիտութեանց նորանոր արտադրութիւնք, քաղաքաց և շինից պայծառութիւնք, հազորդակցութեանց դիւրութիւնք, հասարակաց անդորրութիւնք, բերոց և ձեռագործաց շահավաճառութիւնք, իրաւանց ապահովութիւնք, պարտուց կատարմանք, միով բանիւ, բարոյապէս և նիւթապէս բարօրութիւնք։

Այսպէս ահա, ինչտեղ նոր օրերն անցեալէն բարեբաստիկ են, այն տեղ չրկան հառաչանքներ անցած և

բերուն համար, չըկան արտառութիւնք, չըկան սրտածմիկ յուշածութիւնք:

Յառաջագէժ ազգերը կը յիշեն անցած օրերն ու ժամանակներն, բայց չեն հառաչեր, այլ միայն կը համեմատեն, որ առաջ վայրենի էին, այժմ քաղաքակիրթ են. առաջ ստրուկ էին, այժմ ազատ են. առաջ չարաբաստիկ էին, այժմ բարեբաստիկ են, և այլն և այլն: Իսկ յետագէժ ազգերն, անցածն կը յիշեն կը համեմատեն և կը հառաչեն: Նոր օրերուն մէջ՝ հին օրերու յիշատակով կը մխիթարին, վասն զի իրենց նոր վիճակն անցած վիճակէն տխուր կը դոնեն: Նոր օրերու մէջ՝ նոր երջանկութիւն չը վայելող ազգերու կեանքն տեսակ մի ողբ ու լալիւն է:

Այսպէս չէ արդեօք մեր ազգային վիճակի ճշգրիտ պատկերն: Սիշտ կ'ողբանք անցելոյն վրայ, միշտ կը հառաչենք հին օրերուն համար, միշտ կ'ուրանք, միշտ կ'արտասուենք. այնպէս որ, մեր ազգային ներկայ մատենադրութիւնը մեծ մասամբ ողբ է և լալեկանի եղերանք:

Անք մեր խորենացւոյ ժամանակին համար կը հառաչենք. խորենացիին իրմէն երկար դարերով յառաջ Հայկազուն թագաւորաց օրերուն համար կը հառաչէ: Սինգրեռ մենք կը փափաքինք, որ խորենացւոյ օրերու մէջ ծնուած լինէինք, ընդհակառակն նա կը փափայի և յարտասուս կը փղձկի ասելով. «Ախ, երանի թէ ես Հայկազանց թագաւորաց ժամանակ ծնուած լինէի և Փրկիչն եւս նոյն միջոցին յաշխարհ եկած լինէր և զիս գնած հեթանոսական ծառայութենէ »:

Այսպէս է հայկական կեանքն, անցած օրերն աւելի հրապուրանք ունին՝ քան թէ նորերն, և այս մի ապագայ է որ մեր նոր օրերն անցածներէն

լաւագոյն չեն: Անք կը խօսինք, կը շարժինք, կը գոչենք, կը ժպտինք, կը խնդանք, բայց հին յիշատակներն տակաւին նորերէն քաղցր են: Ասան զի հին ու նոր կեանքն համեմատելով կորուստ կը տեսնենք՝ քան թէ գիւտ, աղքատութիւն՝ քան թէ ճոխութիւն, անշքութիւն՝ քան թէ փառաւորութիւն, նուաղութիւն՝ աղգայնութեան ամենակերպ տարբերներու՝ քան թէ առաւելութիւն և բարգաւաճանք: Կարճ ասեմք, մենք ազգովին տակաւին կը հառաչենք — Ախ, անցած օրեր:

Արդ՝ այժմ մոտ կը գործենք՝ Նոր Տարւոյն նոր օրերու մէջ, բայց ոչ թէ ազգային նոր և ուրախական կենաց մէջ, ժամանակի նորոգութեան պըսակն՝ կենաց նորոգութիւնն է: Այնաց նորոգութեան ակն ու աղբիւրն՝ սրտի և մտքի մշակութիւնն է: Ինչպէս որ խոսքն անգատատաններու մէջ չը կան նոր պտուղներ, նոյնպէս սիրտըն ու միտքը խոսքն ազգերու մէջ չը կայ կենաց նորոգութիւն, չը կան բարոյական և մտաւոր երեխայրիք, չը կան նոր օրերու և նոր տարիներու մխիթարանք և հրճուանք:

Արդեօք երբ պիտի գայ հասնի այն ժամանակն, որ Հայք անցելոյն համար չը հառաչեն, այլ ներկայով իսկապէս հրճուին և ցնծան: Շուտ կը հասնին այս նոր ժամանակն ու նոր օրերն, եթէ Հայք միայն չը խօսին, այլ և գործեն: Ասան զի գործքով է որ կ'օրհնուին ու կը փառաւորին աղգերն ու անհաւաններն: «Վորձ քո օրհնեսցեն զքեզ», այսպէս է անսուտ վըճիւն: Իսկ անգործ շատախօսներու համար չը կայ օրհնութիւն, չը կայ մեծութիւն, չը կան նոր կեանք և նոր օրեր: